

9. Програма з громадянської освіти для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти / Міністерство освіти і науки України. Київ, 2018. 24 с.

10. Шевченко С. М. Трансформація змісту національно-патріотичного виховання в українській школі у контексті політики пам'яті: історична пам'ять у змісті курсів історії та громадянської освіти (2005–2021 рр.). Вісник науки та освіти. 2026. № 4 (46). С. 4859–4872. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/issue/archive> (дата звернення: 19.04.2026).

Ю. В. Шевченко,
доктор філософії зі спеціальності «Психологія»,
спеціальна (медична) психологиня,
дитяча психологиня,
доцент кафедри спеціальної педагогіки,
Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ В ІСТОРИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Проблема психолого-педагогічного супроводу дітей із порушенням слуху має глибокі історичні витоки, що відображають трансформацію наукових уявлень про природу глухоти, можливості розвитку таких дітей та способи їх навчання і соціалізації. У різні історичні періоди змінювалися не лише педагогічні підходи, а й сама філософія ставлення до осіб із порушеннями слуху:

від заперечення їх здатності навчатися до визнання їх повноцінними суб'єктами освітнього процесу, які потребують спеціально організованої підтримки. Саме в історичному дискурсі можна простежити становлення ключових принципів сучасного психолого-педагогічного супроводу, таких як індивідуалізація, комплексність, міждисциплінарність і гуманістична спрямованість [4, с. 20].

У ранні історичні епохи (Античність, Середньовіччя) діти з порушеннями слуху фактично були виключені з освітнього простору. Вважалося, що відсутність слуху унеможливорює формування мовлення і, відповідно, мислення. Такий підхід ґрунтувався на хибному ототожненні мовлення з інтелектом. Відповідно, будь-які форми супроводу були відсутні, а соціалізація дітей із порушеннями слуху відбувалася стихійно, у межах родини або громади. Проте вже в епоху Відродження починають з'являтися перші спроби індивідуального навчання глухих дітей, що стало передумовою формування спеціальної педагогіки [1, с. 208].

Значний розвиток ідей психолого-педагогічного супроводу розпочинається у XVII–XVIII століттях, коли в Європі виникають перші спеціалізовані заклади для навчання глухих дітей. У цей період формується розуміння того, що діти з порушеннями слуху здатні до навчання за умови використання спеціальних методів. Виникають два основні підходи: мімічний (жестовий) та усний. Це вже свідчило про зародження елементів психолого-педагогічного супроводу, адже навчання передбачало врахування особливостей сенсорного

розвитку дитини, її когнітивних можливостей та соціального контексту [3, с. 397].

У XIX столітті відбувається активна інституціоналізація спеціальної освіти. Створюються спеціальні школи, розробляються навчальні програми, формуються перші наукові підходи до навчання дітей з порушеннями слуху. Психолого-педагогічний супровід у цей період набуває більш системного характеру, хоча ще не виділяється як окрема діяльність. Основна увага приділяється розвитку мовлення, що розглядається як ключ до інтелектуального і соціального розвитку. У цей час домінує усний метод, який передбачає інтенсивну роботу над артикуляцією, слуховим сприйманням (за наявності залишкового слуху) та читанням з губ [2, с. 300]. Водночас жорстка орієнтація на усний метод нерідко призводила до ігнорування індивідуальних особливостей дітей, що знижувало ефективність навчання і негативно впливало на їх психоемоційний стан. Це стало підґрунтям для перегляду підходів і поступового впровадження більш гнучких моделей навчання, які враховують потреби дитини. У цьому контексті починає формуватися розуміння важливості психологічної підтримки, емоційного благополуччя та соціальної адаптації.

У XX столітті відбувається якісний стрибок у розвитку психолого-педагогічного супроводу дітей із порушеннями слуху. Розвиток психології, зокрема дитячої та спеціальної, сприяє глибшому розумінню закономірностей психічного розвитку таких дітей. Дослідження показують, що порушення слуху не визначає інтелектуальний потенціал дитини, але впливає

на формування мовлення, мислення, емоційно-вольової сфери та соціальних навичок. Це зумовлює необхідність комплексного супроводу, який включає не лише навчання, а й психологічну допомогу, корекційно-розвиткову роботу та підтримку сім'ї. У цей період формується система спеціальних закладів (шкіл-інтернатів, спеціальних дошкільних навчальних закладів), у яких працюють фахівці різного профілю: сурдопедагоги, логопеди та психологи. Психолого-педагогічний супровід набуває міждисциплінарного характеру. Водночас з'являються перші спроби інтеграції дітей із порушеннями слуху в загальноосвітній простір, що потребує нових підходів до організації підтримки [2, с. 311].

Особливістю сучасного підходу є орієнтація на потреби дитини та її сім'ї. Батьки розглядаються як активні учасники освітнього процесу, а їх підтримка — як важливий компонент супроводу. Значна увага приділяється ранньому втручанню, яке дозволяє мінімізувати негативний вплив порушення слуху на розвиток дитини. Ранній психолого-педагогічний супровід включає діагностику, консультування батьків, розвиток комунікативних навичок та підготовку до навчання. У сучасному історичному дискурсі також актуалізується питання культурної ідентичності глухих. Жестова мова розглядається не лише як засіб комунікації, а як складова культури спільноти глухих. Це впливає на підходи до психолого-педагогічного супроводу, які все більше орієнтуються на двомовність (жестова і словесна мова) та повагу до культурної самобутності [5].

Таким чином, історичний розвиток психолого-педагогічного супроводу дітей із порушеннями слуху характеризується переходом від ізоляції до інтеграції, від уніфікації до індивідуалізації та посиленням міждисциплінарної взаємодії. Ефективність супроводу зумовлюється врахуванням індивідуальних особливостей дитини та її соціального контексту. Накопичений досвід став основою сучасних підходів і є важливим для подальшого вдосконалення системи спеціальної та інклюзивної освіти.

Список використаних джерел

1. Ярмола, Н., Коваль-Бардаш, Л., Компанець, Н., Квітка, Н., Лапін, А. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі: навчально-методичний посібник.. Київ. ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України. 2020. 208 с.

2. Ніколаєску І.О., Михальчук О.О., Нікітська Ю.М. Психолого-педагогічний супровід дистанційного освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами. Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій. 2022. С. 300–311.

3. Луцько. К.В. Програма розвитку глухих дітей дошкільного віку. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (лист Міністерства освіти і науки України № 1/11-11626 від 17.07.2013). Київ, 2013. 397 с.

4. Федоренко О.Ф. Розвиток слухо-зоро-тактильного сприймання мовлення та формування вимови. Програма з корекційно-розвиткової роботи для 1–4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з порушеннями слуху. Київ, 2018. 20 с.

5. Шпак М.М. Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання URL:http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18739/1/56_Shpak.pdf